

A Ciszterci Rend Szent Imre Gimnáziumának története (1945–1947)

A tanulók szociális helyzete

Az elvi kérdések, eszmei viták gyötrő gondjai mellett legalább ilyen jelentős probléma volt a tanulók anyagi helyzete és az iskola létszámának gyors növekedése. Ha megvizsgáljuk az iskola benépesülésére vonatkozó adatokat, a tanulók létszáma fokozatosan emelkedett. Az egyenletes növekedésben az első törés az 1943–44-es tanévben állt be; ezt követte az 1944–45-ös tanév, 203-mal kevesebb diákja volt az iskolának, mint korábban. Ez a változás egyértelműen a háborús körülményekkel indokolható. Az 1945–46-os tanévben következett aztán a még nagyobb fordulat. Az előző évhez képest jelentősen nőtt a tanulók létszáma, pedig az általános iskola ötödik osztályának létrejötte miatt már csak hét évfolyamból állt a gimnázium.²⁸ Nyilván szerepet játszik benne a háború veszélyeinek elmúlása. Sokan a bombázások, utcai harcok miatt hosszú hetekig, hónapokig nem járhattak iskolába. Sok tanuló a háború alatt messzire vetődött eredeti lakóhelyétől. Ilyen diákok folyamatosan jöttek vissza, nemcsak 45-ben, hanem 46-ban is, állandóan növelve ezzel az amúgy is megduzzadt osztályok létszámát. A folyton változó összetételű osztályokban a tanítás és a közösség kialakítása is nehezebben ment, a fegyelmezés és rendtartás pedig a tanárok teljes pedagógiai felkészültségét megkívánta.

Az osztályok létszáma az 1945–46-os tanévben²⁹:

általános iskola	V. a	83 fő		
	V. b	78 fő		
gimnázium	II. a	67 fő	II. b	67 fő
	III. a	72 fő	III. b	70 fő
	IV. a	60 fő	IV. b	59 fő
	V. a	57 fő	V. b	64 fő
	VI. a	55 fő	VI. b	57 fő
	VII. a	48 fő	VII. b	45 fő
	VIII. a	37 fő	VIII. b	37 fő

A tanulók meglazult munkafegyelmének és munkakedvének oka elsősorban a nehéz életkörülményekben keresendő. „A tanulók életét megosztja az iskola és az életfenntartás küzdelme.”³⁰ Ezzel a kérdéssel foglalkozik „Az iskolán kívül és az iskolán túl” c. előadás is, amely az 1945. november 19-i I. félévi ellenőrző tanácskozáson hangzott el. Az előadó a tanulók három, egymástól viszonylag elválasztható rétegét különbözteti meg.³¹ I. Az elsőbe azokat sorolja, akik ugyan rosszabb anyagi körülmények közé kerültek, meglátja rajtuk a háború nyoma, de még mindig normális életet élők, csak az iskolára kell koncentrálniuk.

II. A második csoportba azok tartoznak, akik a család fenntartásában fontos szerepet játszanak (reggel kenyérért állnak sorba, délután dolgoznak, ezért csak este tudnak tanulni, sőt néha vidékre kell menniük élelmiszerért és emiatt napokat hiányoznak az iskolából).

III. A harmadik réteget pedig a külföldi hadifogságból hazatért tanulók alkotják. Kétségkívül különleges helyet foglaltak el ezek a harcteret megjárt diákok az iskolában.

A gimnázium korábbi, talán túlságosan zárt világából hirtelen belekerültek az élet legdrágább szituációiba. Sokat láttak, sok megrázó élményt szereztek. Fennállt a veszély, hogy hazatérve nem elégíti ki őket az iskola. Brisits igazgató úr külön-külön is elbeszélgetett ezekkel a tanulókkal és ezek után a beszélgetések után bizakodóan tekintett jövőjük elé, bízott benne, hogy visszatálnak régi iskolájukhoz. Pedig ezeket a diákokat nemcsak a háborúban szerzett élményeik rázták meg és különítették el társaiktól. Anyagilag is a legszegényebb sorsúak közé tartoztak, nem egy közülük, más ruhája nem lévén, katonaruhában járt iskolába.³²

Az iskola óriási létszáma természetesen tartós probléma volt, így több ízben is vita tárgyává lett.³³ Okát volt aki abban látta, hogy a szülők megbecsülik a katolikus iskolák egységes szellemét, magas színvonalát, ezért akarják ott taníttatni gyermekeiket.³⁴ Gyakorlati voltak a késések, melynek oka sokszor az volt, hogy a tanulóknak már hajnalban sorba kellett állni, hogy a családnak kényeret szerezhesseken, vagy a villamos túlszűfoltossága miatt gyalog kellett megtenniük a gyakran nem is rövid utat az iskolába. Emellett a sok késés és fegyelmezetlenség mellett a tanárok számára nemcsak gyakorlati, hanem elméleti problémát is jelentett a túlszűfolt osztály. A megnövekedett műveltségszerzés iránti igényt is azok között az okok között tarthatjuk számon, amelyek az iskola eltömegesedéséhez vezettek. Az iskola azonban éppen ennek az igénynek tudott egyre kevésbé megfelelni, mert a tömegben nem tudott kibontakozni az egyéni nevelés. A tanár és a tanítvány közötti kapcsolat külsőséges és hivatszerű marad, nem válik bensőségesé. Az ifjúságnak a tanár egyénisége, tudása által való befolyásolása megszűnik, a diákság kicsúszik a tanár kezéből. „Az iskolában van, de már messze szakadt tőle és nem belőle él. A tehetségek elvesztik magukat, elszűrőkülnek, elvesztik jelentőségüket.”³⁵ A tanárok ilyen végletesen ítélték meg helyzetüket. Tény, hogy a gimnázium eddigi, a külvilágtól kissé elzárt, steril levegőjét a mindenfelől beözönlő diákok sokasága szertefoszlatta. A tanári kart foglalkoztató magatartásbeli „lazulások” között természetesen volt olyan is, ami ma már csak kortörténeti érdekesség. Furcsa, de sok problémát okozott a villamosan való utazás. A nyitott peron lehetővé tette, hogy menetközben szálljanak fel, illetve le a tanulók. Ez a veszélyes szórakozás igen élenként foglalkoztatta a nevelőket. De voltak súlyosabb gondok is. Az osztályzásnál, a késések elbírálásánál igyekeztek figyelembe venni a diákok nehéz életkörülményeit.³⁶ Sokuk fűtetlen lakásban lakott. Kevés a segédeszköz a tanításhoz, ráadásul a tankönyvek drágák és sok család nem tudja megvenni őket. Őrajtuk próbált segíteni a Segítőegyesület (Nemes Tivadar vezetésével), amely az előző év végén összegyűjtött tankönyveket osztotta szét a szegényebb tanulók között. Így egy-egy tankönyvből akár 6-7 diák is tanulhatott. Megdrágultak a füzetek is, ezért papírlapokra írták a dolgozatokat.³⁷

A tankönyvkérdés sok vitára adott alkalmat, jónéhány korábbi, veszélyesnek nyilvánított tankönyvet bevontak, az állami tankönyvkiadás terve pedig újból felkorbácsolta a kedélyeket. Egyik oldalról azzal érveltek, hogy csak így oldható meg az egységes tanterv kérdése, valamint egyedül így szorítható le a tankönyvek igen magas ára. Mások viszont egyenesen a demokráciával szembenállónak tartották a tankönyvmonopóliumot. Utaltak a Szent István-Társulat magas színvonalú, nemcsak katolikus iskolában használatos tankönyveire (Borosay-féle mennyiségtan, Maywald-féle görög nyelvtan, Alszegehy–Sik-féle magyar irodalomtörténet), valamint követelték, hogy legyen lehetősége a tanárnak a könyvek közötti választásra.³⁸ Az iskola belső életébe ebből igen kevés szűrődött be, továbbra is a régi tankönyvekből oktattak. Kivételt csak a történelem jelentett, itt a tankönyvet már a 45–46-os tanévben sem használták, a tanulók jegyzetből, órai vázlatból tanultak.³⁹

A tanulók egészségi állapota a körülményekhez képest kielégítő volt. Az előző 12 év átlagára visszatekintve ebben az évben volt a legkevésbé felmentett testnevelésből, aminek szomorú oka az, hogy a gyengébben fejlettek, betegek a harcokat nem élték túl.⁴⁰ Itt kell megemlítenünk, hogy az iskolában igen alapos és körültekintő volt az orvosi ellátás, Rom-

Híres volt az iskola röntgengkészülékéről, amelyből az egész országban csak tíz volt. Ez azonban sajnos az épületet ért bombatalálat során eltörött, így nem használhatták.⁴¹ Az általános papírhány miatt az 1945–46-os tanévben nem is adtak ki évkönyvet. (...)

Az 1946–47-es tanév

Az előző hónapokban történt néhány változás a tantestületben. Visszatért a hadifogásból Kápolnai Tecelin és Sigmund Lóránt, aki aztán Zircre, a rendi novíciusok élére került magisternek. Tobákos Kilit Pásztóra került házgondnoki minőségben, Csimazia Placid dr. a rendi hittudományi és tanárképző intézetben kapott beosztást, gimnáziumi tanársága fenntartása mellett. Ebben az évben kezdte meg tanár hivatását Egres Odó.⁶⁴

Az iskola életében még mindig óriási gondot jelentett a nagy létszám. Különösen jellemző volt ez az alsóbb osztályokra, ahol a tanárok úgy érezték, nem tudnak elég közel jutni a gyerekekhez, „ezek a tanulók nem individualizálhatók, tömegek maradnak”. Ez a fegyelmezésben is nehézségeket okozott, ezért gondosan ügyeltek a pontos órakezdsre, az intézeti sapka viselésére, az előadás előtt, 12 óraker és az előadás után tartott egyöntetű imádkozásra.⁶⁵

Sok nehézséget okozott a Csehszlovákiából áttelepült tanulók helyzete is. Tanulmányaikat, amennyire csak lehetett, magánvizsgák engedélyezésével igyekeztek elősegíteni, ám ez korántsem használt a színvonalnak. További gond volt, hogy a gimnázium V. osztályától megnyílt reál tagozattal szemben nagy volt a bizalmatlanság.

Egy másik problémával is meg kellett küzdenie az iskolának. A korábbi viszonylagos elzártasághoz képest az iskola sokkal közelebb került az élethez. „Társadalmi emelkedés és belső fejlődés” című előadásában így látja ezt az igazgató: „A nagy és forradalmi hőfokú társadalmi átalakulás, amely szemünk előtt megy végbe, megváltoztatta az iskolának az abszolút értékeszményekhez való viszonyát és a politikai áramlások relatív kapcsolataiba állította azt be. Ez a relativitás pedig az iskolát kiemelte egyetemes művelődési vonatkozásaiból és gyors szükségletek kiszolgálójává tette.”⁶⁶ Vagyis félti az iskolát a politika egyre nagyobb befolyásától. A tanárok és a tanulók sem lehettek tagjai semmilyen politikai pártnak vagy ifjúsági szervezetnek, és az igazgató beszámolója szerint a tanulók nem is igen érdeklődtek a MADISZ iránt, a politikát nem tartották szeretetre méltónak. A tanulók szelleme „korrekt, megnyugtató”, mégis támadások céltáblájává vált. A Szabad Nép kifogásolta az iskolai zászló magas terjesztési számát, amit pedig a hivatalos hatóság engedélyezett. Z. Sz. I. osztályos tanulót egy hivatalos karhatalmi személy a nyílt utcán végigmotozta, könyvét, jegyzetét átkutatta, arra hivatkozva, hogy az Andrassy úton nyílnak plakátok jelentek meg és keresik a tettest. V. G. IV. osztályos tanulót bevitték az Andrassy úti politikai rendőrségre és két órán át különböző kérdéseket intéztek hozzá. R. T. VII. osztályos tanulót elvitte a politikai rendőrség és a jegyzőkönyv tanúsága szerint még három hét letelte után sem engedte szabadon.⁶⁷

A kerkészotthon sokáig lepecsételve, rendőri őrizet alatt állt és állandóan vita tárgya volt.

Miután még sok helyen nem számoltak le az ellenforradalom Magyarországnak hibáival, ezeket a hiányosságokat igyekezett megszüntetni a vallás- és közoktatásügyi miniszter két rendelete. A 72127/1946. III. sz. rendelet elrendelte az iskolai jelvények felülvizsgálatát. Az iskoláknak meg kellett adniuk a jelvények leírását, illetve egy-egy példányt be kellett küldeniük. A 86843/1947. III. sz. rendelet értelmében az iskolákból el kellett távolítani minden irredenta célzatú képet és térképet, ellenforradalmi vonatkozású képet, a múlt politikusainak, a minisztériumok vezető tisztviselőinek képét, a demokráciától megszün-

tetett intézményekre emlékeztető képeket, a Habsburg—magyar közösséget illusztráló képeket, valamint az ellenforradalom külpolitikáját népszerűsítő képeket.⁶⁸

Kisebbségi gond volt az egyre terjedő táncház. Bár a hercegprímás és a kalocsai érsek drámai hangon szólalt fel a táncolók ellen,⁶⁹ az első MADISZ táncösszejevetések után a kollégiumok és az egyházi iskolák is szerveztek saját kereteiken belül táncestélyeket. A gimnázium tanárai egyébként is ügyeltek arra, hogy a diákok megtanuljanak táncolni. Mindannyiuk számára nagy élményt jelentett Petris Brúnó, Endrédy Mimi tánctanárok vagy a Guller tánciskola.⁷⁰

Voltak olyan viták is, amelyek a tantervekben is éreztették a hatásukat. Ilyen volt a latin és a vallás tanításának kérdése. A latin közismerten a legnehezebb tárgyak közé tartozott a gimnáziumban. Ez is közrejátszott abban, hogy egyre hevesebb támadásokat indítottak a latin tanítása ellen. A latint egy elavult, úri műveltség szimbólumaként támadták. Sok szülő és nevelő természetesen másként vélekedett. Az ő magatartásukról és az egész kérdéssről így ír dr. Horváth Márton: „Szerepet játszott ebben a klasszikus műveltség féltése, a továbbtanulás szándéka is. Attól féltek, hogy a továbbtanulás során hátrányos lesz a latin nyelv hiánya. A latin tanítása körül kialakult vita a régi gimnáziumi eszmény védelmének egyik utolsó ütközete. A hagyományos gimnáziumi tárgyak, a latinos műveltség védelme könnyen válhatott a társadalmi elkülönülés eszközzé.”⁷¹ A „latinháború” túllépte az iskolai kereteket, politikai kérdés lett, a Nemzetgyűlésen interpelláció hangzott el a kérdésben. Ugyanígy a korabeli sajtót is élenként foglalkoztatta a vita.⁷² A gimnáziumban az 1947. február 14-i tanácskozmányon Csizmazia Placid dr. „A latin tanítás mai problémái” című előadásában foglalkozott a korábban alapvető tantárgyból szabadon választhatóvá süllyedt latin helyzetével. Kiemeli a klasszikus irodalomnak a változó világban nyújtott állandó értékeit, az önálló gondolkozásra, megérteni tudásra nevelését, a nagy európai családokhoz való tartozás tudatának erősítését. Az elméleti megfontolások mellett gyakorlati tanácsokat adott a csökkentett óraszámban történt latin tanításhoz.⁷³

A fakultatív vallásoktatásról kirobbant vita 1946 második felében kezdődött és az egész közvéleményt állásfoglalásra ösztönözte. A javaslat támogatói a nyugati államokra hivatkoztak, ahol már rég bevezették a fakultatív vallásoktatást. Az érv jogos, ám mégis sokan ellenkeztek, nem tartották időszzerűnek a javaslatot. Volt, aki úgy érvelt, hogy a nyugati államokban megvan az ehhez szükséges politikai kiegyensúlyozottság, a demokráciának régi hagyományai vannak, nem szemlélik bizalmatlansággal, gyanakvással az egyház működését.⁷⁴ Sokan elképzelhetetlennek tartották a biztos alapon álló erkölcsöt hit nélkül. A szerzetesi gimnáziumokban ez a kérdés természetesen fel sem vetődött, a vallásos nevelés a létalapja volt ezeknek az iskoláknak. (...)

JEGYZETEK

²⁸ A Szent Imre Gimnázium évkönyve 1946—47.

²⁹ Budapest Főváros Levéltára VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. II. ellenőrző értekezlet, osztályfőnöki jeleltések 1946. V. 11.

³⁰ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. I. félévi ellenőrző tanácsk.

³¹ Uo.

³² Dr. Mészáros Imre szóbeli közlése alapján.

³³ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv.

I. félévi osztályozó ért. 1946. II. 23. jkv. dr. Brisits Frigyes „Ár és apály között”.

II. félévi ellenőrző tanácsk. 1946. V. 11. jkv. dr. Brisits Frigyes: „Elit és tömeg”.

³⁴ Új Ember 1945. IX. 9. Péntes Balduin „Új gondjainknak Veni Sancte-jén”.

³⁵ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. II. félévi ellenőrző tanácsk. 1946. V. 11. jkv.

³⁶ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. I. félévi ellenőrző tanácsk. 1945. XI. 19. jkv.

³⁷ Uo.

- ³⁸ Új Ember 1946. XI. 3. „Szellemi szabadság vagy tankönyvdiktatúra?” Új Ember 1947. II. 9. Illé-
tékes szakember a tankönyvmonopólium ellen.
- ³⁹ Dr. Mészáros Imre szóbeli közlése alapján.
- ⁴⁰ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. I. félévi ellenőrző tanácsk. 1945. XI. 19. jkv.
- ⁴¹ Uo.
- ⁶⁴ BFL VII. 53. 1946—47 cs. jkv. évnnyitó tanácsk. 1946. IX. 2. jkv.
- ⁶⁵ BFL VIII. 53. 1946—47 cs. jkv. módszeres tanácsk. 1946. IX. 14. jkv.
- ⁶⁶ BFL VIII. 53. 1946—47 cs. jkv. ell. tanácsk. 1946. XI. 30. jkv.
- ⁶⁷ BFL VIII. 53. 1945—46 cs. jkv. évvégi oszt. tanácsk. 1946. VI. 26. jkv.
- ⁶⁸ BFL VIII. 53. Általános iratok 1947—48 cs. 487/1947—48. Tárgy: Szemléltető képek eltávolítása
az iskolából.
- ⁶⁹ Új Ember 1945. IX. 9.
- ⁷⁰ Dr. Mészáros Imre szóbeli közlése alapján.
- ⁷¹ Dr. Horváth Márton: A népi demokrácia közoktatási rendszere 1945—48 (96—97. oldal).
- ⁷² Új Ember 1947. IX. 7. „Mikor jelenhetnek meg katolikus tankönyvek?” Új Ember 1947. IX. 21.
„Az örök latin, amely nálunk most újra veszélybe került.”
- ⁷³ BFL VIII. 53. 1946—47 cs. jkv. módszeres tanácsk. 1947. II. 14. jkv.
- ⁷⁴ Új Ember 1947. III. 23. „A másik oldal véleménye” (Kéthly Anna az iskolakérdésről).

(Iskolai pályamunka részlete, 1986)